

‘Vaderschap is geen playstation’

Vaderschap versterken bij Afro-Caribische mannen

Marjolijn Distelbrink¹ en Susan Ketner²

URN:NBN:NL:UI:10-1-100834

Samenvatting

In de helft van de Surinaamse en Antilliaanse gezinnen in Nederland ontbreekt een vader. Dit artikel bespreekt de achtergronden en mogelijke effecten daarvan en de manier waarop vaders uit deze groepen zelf tegen hun rol als vader en het grote aantal afwezige vaders aankijken. Daarbij ligt het accent op Afro-Surinaamse vaders. Een belangrijke vraag die in het artikel wordt behandeld is hoe vaderschap in Afro-Caribische kring te versterken. Enkele recent gestarte initiatieven rond versterking van vaderschap in Amsterdam worden daartoe kort uitgelicht.

Inleiding

Er is een groeiende aandacht voor het thema vaderschap, zowel in de maatschappij – met bijvoorbeeld een vaderbijlage bij een voetbaltijdschrift en een Vaderdagtrofee¹ – als in de wetenschap. Dit laatste is onder andere af te meten aan een groeiende hoeveelheid vaderschapsliteratuur, waaraan dit themanummer over vaderschap weer een relevante bijdrage levert. Deze literatuur over vaderschap biedt veel aanknopingspunten om te bekijken op welke wijze vaders ondersteund kunnen worden in hun rol als vader en op hoe vaderschap nog meer versterkt kan worden. Zo komt er steeds meer oog voor het feit dat de vaders een andere ondersteuningsbehoefte hebben dan moeders: vaders zijn geen manlijke moeders. Daarbij groeit het besef dat de invulling van vaderschap een grote diversiteit kent en niet los kan worden gezien van de (culturele, etnische, sociaaleconomische) context. Opvoedings-ondersteuning moet daarom veelvormig zijn en aansluiten bij de specifieke ondersteuningsbehoefte van de verschillende groepen opvoeders (vgl. Distelbrink e.a., 2005).

1 **Marjolijn Distelbrink**, dr., senior onderzoeker bij het Verwey-Jonker Instituut

2 **Susan Ketner**, dr., onderzoeker bij het Verwey-Jonker Instituut

Correspondentie: Sketner@verwey-jonker.nl

In dit artikel wordt ingegaan op een specifieke groep: Afro-Surinaamse en Antilliaanse vaders.² Een veelbesproken en in het oog springend kenmerk van deze vaders is dat velen van hen niet bij hun kinderen in het gezin wonen. Volgens landelijke cijfers van begin 2010 is bijna de helft van de Surinaamse én Antilliaanse gezinnen een eenoudergezin. In meer dan 90 procent van de gevallen betreft het moedergezinnen. De afgelopen vijf jaren is het percentage eenoudergezinnen in de bedoelde groeperingen nauwelijks gewijzigd. Het daalde met één respectievelijk twee procentpunten. Gemiddeld stond in Nederland begin 2010 in één op de vijf gezinnen één ouder aan het hoofd, van wie 83 procent een vrouw (CBS Statline, 1 januari 2010, eigen berekening). Vaders zijn in de door ons besproken groepen dus beduidend vaker uitwonend dan gemiddeld en wat minder vaak alleenstaande (verzorgende) vader. Afro-Caribische gezinnen met een *inwonende* partner zijn vaak etnisch gemengd. Dat geldt vooral voor Antilliaanse gezinnen. Daar is de inwonende partner zelfs in meerderheid autochtoon (Distelbrink en Hooghiemstra 2005). Uit kwalitatieve gegevens en uit historisch onderzoek onder Afro-Surinaamse en Antilliaanse gezinnen is bekend dat vaders niet alleen vaak uitwonend zijn, maar ook dat vrouwen en mannen vaak kinderen hebben met meer dan één partner (zie bijv. Distelbrink, 2000, 2005; Vedder, 1998). Het krijgen van kinderen is onder Afro-Surinamers en Antillianen van oudsher minder sterk gekoppeld aan samenwoning of huwelijk dan bij autochtone gezinnen (Van Dijke e.a., 1990; Distelbrink, 2000). Hoewel een gezin met een inwonende partner voor velen wel een ideaal is, betreft het zeker in de lagere klasse een wat abstracter ideaal dat in de praktijk lang niet altijd wordt gerealiseerd. Moeders staan er deels meer vanaf het begin al alleen voor en kiezen na beëindiging van samenwoning minder snel opnieuw voor een inwonende partner dan autochtone vrouwen (idem).

Dat Afro-Surinaamse en Antilliaanse vaders minder aanwezig zijn in het gezin, hoeft overigens niet te betekenen dat zij geen rol spelen in het leven van hun kind. Een niet inwonende vader is niet zonder meer als afwezige opvoeder te karakteriseren (Distelbrink, 2005; Tavecchio, 2007). En hoewel de beeldvorming van een afwezige vader van dus deels gebaseerd is op feitelijkheden – veel Surinaamse en Antilliaanse vaders wonen niet bij hun kinderen – blijkt in de praktijk dat dit vooroordeel knaagt. Uit een onderzoek onder Surinaamse en Antilliaanse mannen komt naar voren dat het negatieve imago van de falende vader het vooroordeel is waar deze groep het meest last van heeft (Motivaction, 2010). Dit vooroordeel ligt gevoelig: 75% van de Surinaamse en Antilliaanse mannen is het niet met dit vooroordeel eens en 68% van hen ergert zich eraan. Er zijn daarbij weinig verschillen tussen Antillianen en Surinamers.

Binnen de gemeenschappen wordt erkend dat het vaderschap versterkt kan worden, zo blijkt onder andere uit de oprichting door van het platform Vitamine V(ader), dat zich sterk richt op Afro-Caribische mannen en positief vaderschap wil versterken. Later in dit artikel komen we erop terug.³ Naast deze aandacht voor Afro-Surinaamse en Antilliaanse vaderschap vanuit de groep zelf, is er ook op beleidsniveau meer aandacht gekomen voor de rol van vaders uit deze

groepen. Zo staat in een wegwijzer voor beleid rond Antilliaans-Nederlandse (tiener)moeders de volgende tip voor professionals te lezen (Ministerie VWS, 2010): ‘Betrek ook vaders en andere gezinsleden (...). Met name vaders kunnen instrumenten worden aangereikt waarmee ze hun vaderrol beter kunnen vervullen (p. 18)’. Ook op gemeenteniveau groeit de aandacht voor vaderschap in Afro-Caribische groepen, bijvoorbeeld in Amsterdam.

Het onderwerp vaderschap in Afro-Caribische kring leeft dus. Dat wil niet zeggen dat er veel onderzoek naar is gedaan. Het accent in dit artikel ligt op Afro-Surinaamse vaders. Dit omdat de belangrijkste bron voor dit artikel een kwalitatief onderzoek is onder deze groep (Distelbrink, 2005). Onderzoek onder Antilliaanse vaders in Nederland ontbreekt naar ons weten. Opvoedingsonderzoek in deze groepering heeft zich vooral gericht op moeders, en in het bijzonder op gezinnen met problemen (bijv. Van San, 1998; Ostiana, 2007).

De centrale vraag van dit artikel is: hoe kijken Afro-Caribische mannen aan tegen het vaderschap, hoe kan dat in hun ogen worden versterkt en op welke wijze kunnen zij daarin worden ondersteund, ook als zij niet inwonend zijn? Dit artikel is als volgt opgebouwd. De afwezigheid van vaders in gezinnen is een belangrijk thema, als het erom gaat vaderschap te versterken. Daarom gaan we eerst in op wat er bekend is uit literatuur over effecten van de afwezigheid van vaders op kinderen, waarbij we onderscheid maken naar etnische herkomst. Vervolgens bespreken we enkele verklaringen in de literatuur voor het hardnekkig hoge aandeel afwezige vaders in Afro-Caribische gezinnen. Daarna komt het onderzoek onder Afro-Surinaamse vaders aan de orde. Hoe kijken vaders blijkens dit onderzoek zelf aan tegen hun rol en wat is er in hun ogen nodig om hen te ondersteunen of het vaderschap te versterken? Tot slot gaan we in op de wijze waarop vaderschap in Afro-Caribische kring op dit moment in de praktijk wordt versterkt en wat daar in de toekomst voor nodig is.

Afwezige vaders in de literatuur

Afwezige vaders en etnische variatie

De Canadese organisatie Father Involvement Research Alliance heeft in mei 2007 een vernieuwd overzicht gepubliceerd van sleutelpublicaties over vaderbetrokkenheid (FIRA, 2007). Uit de diverse besproken onderzoeken komt naar voren dat kinderen die opgroeien zonder vader hier op verschillende fronten negatief door beïnvloed kunnen worden. De afwezigheid van de vader in het gezin leidt bijvoorbeeld tot meer kans op problemen op school, meer internaliserend en externaliserend probleemgedrag, meer kans op slechte vrienden, crimineel gedrag, meer kans op middelengebruik en eerdere seksuele activiteit. Vanuit de verschillende geciteerde onderzoeken (FIRA, 2007) komt verder naar voren dat *vaderbetrokkenheid* een positieve invloed heeft op de cognitieve, emotionele, sociale en fysieke ontwikkeling van kinderen⁴. In de onderzoeken is onder andere

een positief verband gevonden tussen vaderbetrokkenheid en schoolprestaties, IQ-scores, hechting, omgaan met stress, zelfacceptatie, sociale competenties, relaties met leeftijdgenoten en pro-sociaal gedrag. Tevens blijkt vaderbetrokkenheid een beschermende factor voor risicogedrag, zoals middelengebruik, externaliserend probleemgedrag en gedragsproblemen.

Amerikaans onderzoek naar vaderafwezigheid, besproken door Tavecchio (2005, 2007), laat zien dat bij afwezigheid van vaders in het gezin niet alleen contact met de uitwonende vader, maar vooral intensieve betrokkenheid bij kinderen positieve effecten heeft op de kindontwikkeling. Een goede relatie met de uitwonende vader, waarbij deze warm en ondersteunend is en responsief opvoedt, gaat samen met minder internaliserend en externaliserend probleemgedrag bij kinderen. Jongens blijken overigens méér dan meisjes te profiteren van een goede relatie met hun vader.

Een belangrijke vraag die naar aanleiding van bovengenoemde resultaten van met name Amerikaans/Canadees onderzoek gesteld kan worden, is of er etnische verschillen zijn gevonden tussen groepen wat betreft de invloed van een afwezige en/of uitwonende vader. Het is voorstelbaar dat – gezien de lange traditie van uitwonende vaders en het feit dat alleenstaand moederschap zoveel voorkomt – Afro-Surinaamse en Antilliaanse kinderen minder ‘last’ hebben van de afwezigheid van hun vader in het huishouden (vgl. Distelbrink, 2000; vgl. Schwartz en Finley, 2005). Een overzicht van verschillen in effecten op kinderen tussen Afro-Amerikanen en andere groepen (Distelbrink, 2000) liet zien dat de bevindingen wisselend zijn. In een aantal onderzoeken worden inderdaad kleinere verschillen in ontwikkelingsuitkomsten tussen Afro-Amerikaanse kinderen uit een- en tweoudergezinnen gevonden, in ander onderzoek niet. De bevindingen zijn dus niet eenduidig. In enkele recente onderzoeken is meer in detail ingegaan op verschillen in betrokkenheid van *uitwonende* vaders naar etnische herkomst en invloeden daarvan op kinderen. Zo onderzochten Schwartz en Finley (2005) onder studenten van onder andere Afro-Amerikaanse en Caribische herkomst welke verschillen er volgens zelfrapportage waren in betrokkenheid van vaders tussen intacte gezinnen en gezinnen van gescheiden ouders. Die verschillen bleken bij Afro-Amerikaanse en Caribische groepen groter dan bij witte Amerikaanse gezinnen. Tavecchio (2005) liet op grond van het door hem besproken Amerikaanse onderzoek uit 2004 zien dat het contact tussen kinderen en hun uitwonende vaders in etnische minderheidsgroepen gemiddeld iets minder intensief is dan bij witte Amerikaanse gezinnen. Bijvoorbeeld, kinderen van niet-witte vaders slapen minder vaak bij hun uitwonende vader en hebben minder persoonlijke contacten met hem. In hoeverre echt kan worden besproken van systematisch minder vaderbetrokkenheid is echter maar de vraag, aldus Tavecchio. Afro-Amerikaanse uitwonende vaders ondernemen bijvoorbeeld gemiddeld meer dan andere vaders religieuze activiteiten met hun kinderen. Een sterkere band met een uitwonende vader brengt overigens blijkens het besproken onderzoek voor alle kinderen gemiddeld positiever ontwikkelingsuitkomsten met zich mee, ongeacht etnische herkomst (Tavecchio, 2007).

In Nederland onderzocht Distelbrink (2000) de invloed van vaderafwezigheid op de opvoeding en ontwikkeling van kinderen in Afro-Surinaamse gezinnen. De effecten van het opgroeien zonder vader op schoolprestaties en externaliserend probleemgedrag waren voor Afro-Surinaamse kinderen kleiner dan voor autochtone kinderen. Wel hadden Afro-Surinaamse kinderen evenals autochtone kinderen een wat minder positief welbevinden als zij niet met een vader opgroeiden. Distelbrink keek ook naar de opvoedbeleving van moeders in een- en tweeoudergezinnen. Die was gemiddeld niet minder positief in eenoudergezinnen, maar er deden zich tussen gezinnen wel grote verschillen voor. Sommige moeders ervaren het alleenstaand moederschap als zwaar, anderen zien weinig verschil of zijn juist opgelucht dat de partner er niet meer is. Daarnaast verschilt de betrokkenheid van uitwonende (al dan niet nieuwe) partners.

Afwezigheid van Afro-Caribische vaders verklaard

Er is een aantal verklaringen voor het hoge aandeel niet-inwonende vaders in Afro-Surinaamse gezinnen (Distelbrink, 2000). Het feit dat vrouwen zo vaak aan het hoofd van het gezin staan in de Afro-Surinaamse groepering en dat vaders én moeders niet zelden kinderen hebben van meer dan één partner, vindt zijn oorsprong volgens literatuur in een complex van historische factoren. Omstandigheden tijdens de slavernij en ongunstige economische omstandigheden na de afschaffing ervan zijn hierop onder meer van invloed geweest. Tijdens de slavernij was het slaven verboden te trouwen en bemoeilijkten extreem zware leefomstandigheden het leiden van een 'normaal' gezinsleven. Na de afschaffing van de slavernij trachtten de kerk en de overheid het kerngezin en het huwelijk tot norm te verheffen. Dit lukte echter maar zeer ten dele. Het feit dat het huwelijk tijdens de koloniale tijd alleen was voorbehouden aan blanken, terwijl planters concubinaatrelaties reserveerden voor hun bijvrouwen van slavenafkomst, speelt hierbij een rol. Het huwelijk bleef hierdoor ook na de Emancipatie een bijzondere status houden. Van mannen werd verwacht dat zij als gehuwde hun gezin volledig konden onderhouden. Juist dit bleek voor velen een onmogelijke opgave; zij slaagden er niet in reguliere inkomsten te verwerven. Bovendien moesten mannen niet zelden afreizen naar het binnenland van Suriname voor werk, zodat zij voor langere tijd van huis waren. Het feit dat vrouwen in Suriname de mogelijkheid hadden om zelfstandig een inkomen te vergaren, is in dit opzicht tevens van belang. Dit maakte dat de positie van een man in het gezin vaak allengs marginaler werd als hij geen reguliere inkomsten inbracht. Cultureel-historische factoren, zoals het voorkomen van polygamie en het grote belang van bloedbanden boven de partnerrelatie in de herkomstgebieden van de slaven, droegen verder bij aan de keuze van vrouwen in Suriname om van oudsher vaak minder op mannen en meer op elkaar terug te vallen bij de opvoeding en zorg voor de kinderen. Ook bij Antilliaanse gezinnen hebben diverse cultureel-historische en economische factoren er aan bijgedragen dat

de positie van mannen in het gezin marginaler is dan die van vrouwen en hun bijdrage aan de opvoeding, zeker bij uitwoning, gering (Vedder 1998).

Onafhankelijk van de vraag welke historische factoren het meest doorslaggevend zijn geweest, is vooral van belang dat het onder Afro-Caribische groepen historisch niet vanzelfsprekend is dat kinderen opgroeien met beide ouders in huis. In de loop der tijd is een patroon ontstaan waarin vrouwen een relatieve mate van emotionele en financiële onafhankelijkheid hebben ontwikkeld, de kinderen vaak opvoeden zonder man en waarin mannen én vrouwen geregeld kinderen hebben van meer dan één partner. Dit patroon oefent via al dan niet bewuste overdracht invloed uit op de keuzes die vrouwen en mannen in het heden maken, zowel in het herkomstland als in Nederland (bijv. Terborg, 2002; Van Dijke, e.a., 1990).

Onderzoek onder Afro-Caribische vaders

In de rest van dit artikel bekijken we hoe vader hun rol in het gezin zelf zien, en hoe vaderschap versterkt kan worden. De gegevens voor dit artikel zijn voor het merendeel afkomstig uit het onderzoek van Distelbrink (2005). Voor dit onderzoek zijn eind 2002 en begin 2003 diepte-interviews gehouden met 24 Afro-Surinaamse vaders die op één of andere manier betrokken zijn bij de opvoeding van hun kinderen. Tweederde van de geïnterviewde vaders woonde in bij (sommige van) hun kinderen, zij waren zowel hoog- als laagopgeleid en behoorden tot verschillende migratiegeneraties. De individuele interviews zijn aangevuld met groeps gesprekken met vaders, moeders en jongens. De moeders en jongens hadden vooral ervaring met vaderafwezigheid. In de gesprekken stonden de beleving van vaderschap, de feitelijke invulling ervan, belemmeringen bij het vaderen en behoeften aan ondersteuning centraal.

Opvattingen over vaderschap

De vader zoals de geïnterviewde vaders die kennen uit hun jeugd was vooral een afstandelijke en weinig bij de dagelijkse opvoeding betrokken kostwinner. Dit type vader vormt voor geen van de geïnterviewde vaders een rolvoorbeeld, al blijft (mede-)kostwinnerschap wel een belangrijk onderdeel van het vaderschap.

‘Dat is belangrijk ja als man, dat je toch gaat werken. Ook qua opvoeding van je kinderen, van je zoons, ik bedoel dat ze zien dat jij als vader werkt. Dat ze later wanneer ze ouder zijn geworden, dat ze ook dat meenemen om te gaan werken om hun vrouw te verzorgen en hun kinderen.’ (1e gen., laagopgeleid, 6 kinderen, inwonend)

Diep in hun hart zouden veel vaders graag zelf geheel voor het gezinsinkomen zorgen, maar in de praktijk delen velen het kostwinnerschap met hun partner. Uit landelijke gegevens is bekend dat Surinaamse moeders met een partner vaker dan moeders in andere etnische groepen buitenshuis werken (bijv. Distelbrink e.a., 2005).

Hoe zien de vaders hun rol in de opvoeding? De helft noemt actieve betrokkenheid bij de kinderen en de opvoeding als een belangrijke basis voor goed vaderschap. Dit houdt ook in: betrokken blijven na scheiding. De andere helft gaat nog verder: in hun ogen dienen vaders niet alleen betrokken te zijn bij de opvoeding door dingen met ze te ondernemen, maar door de kinderen emotioneel te ondersteunen. Door naar hen te luisteren en echt open voor ze te staan.

'Een goeie vader laat zich niet alleen doen kennen door de materiële kant, maar dat het iemand is waar je met gemak naartoe kan stappen en je vreugde en verdriet mee kan delen. Dat is voor mij het uitgangspunt. (...) Eh.. geen pispaal maar een praatpaal.' (1e gen., hoogopgeleid, 3 kinderen, uitwonend)

Hoewel ook veel minder geschoolde vaders zeggen een minder afstandelijke verhouding met de kinderen na te streven in vergelijking tot hun eigen jeugd, zijn het vooral de relatief hoger opgeleiden die 'goed vaderschap' expliciet op deze manier omschrijven.

Ondanks de wil tot verandering is het in veel gezinnen niettemin zo dat moeders in de praktijk een grotere rol hebben dan vaders bij de emotionele ondersteuning van kinderen. Opvattingen over verschillen in vaardigheden tussen vaders en moeders spelen hierbij op de achtergrond mee. Vooral wat lager geschoolden denken dat moeders de kinderen nu eenmaal beter begrijpen en aanvoelen dan vaders.

'Ze (moeders) zijn een beetje zacht. Kijk, je geeft vaderliefde, maar de moederliefde is weer heel anders. Kijk, mijn zoon gaat nooit voor mij komen janken. Die gaat liever bij de moeder.' (1e gen., laagopgeleid, 4 kinderen, inwonend)

In het ondersteunen van kinderen door met hen te spelen of hen mee uit te nemen doen (inwonende) vaders overigens niet onder voor de moeders. Evenmin is er veel onderscheid tussen man en vrouw bij taken op het gebied van controle. In sommige gezinnen ligt de hoofdrol meer bij de moeder, bijvoorbeeld doordat zij vaker thuis is; in andere gezinnen menen vaders dat zij op dit vlak belangrijker zijn. Opvattingen spelen daarbij op de achtergrond mee: een minderheid van de vaders denkt dat mannen meer gezag hebben over kinderen dan vrouwen.

De interviews maken duidelijk dat de betrokkenheid van vaders niet alleen afhankelijk is van hun opvattingen (en die in hun omgeving) en hun opleidingsniveau, maar ook van de mate waarin moeders hen betrokkenheid toe-

staan. Dit geldt bij uitstek voor vaders die niet bij (sommige van) hun kinderen in huis wonen, maar ook voor vaders met voorkinderen. Zij zijn deels afhankelijk van de vraag of moeders het contact ondersteunen of stimuleren. Dat moeders vaders soms 'afhouden', uit zich ook in hun keuzen in relatievorming. De onafhankelijkheid van de man die in de opvoeding wordt doorgegeven van moeder op dochter wordt door vaders - naast het 'machismo' en playergedrag van mannen - gezien als belangrijke factor die de afwezigheid van vaders in gezinnen en ook in het leven van kinderen in stand houdt. De moeders in het groepsgesprek bevestigen dit.

M3: 'Wat zij zegt, dat klopt. (...) Ik ben ook zo opgegroeid, en het is typisch, want als kind al, loop ik met het idee van: als ik ouder ben, ik heb m'n kinderen, ga ik zonder man leven.'

M2: 'M'n dochter zegt precies hetzelfde.'

M3: 'Ja? (...) Ik ben getrouwd, ik ben zeventien jaren getrouwd met een man, op een gegeven moment ging het ineens niet meer (...) Ik heb gewoon gezegd tegen m'n kinderen: geen enkele man meer in m'n huis, ik woon alleen met jullie.'

M5: 'M'n moeder was ook bewust alleen.'

(...)

M6: .. 'Naar de dames toe is het vaak zo dat er gezegd wordt van "Meisje, begin te studeren hoor, want je diploma is je man".' (moeders tijdens groepsgesprek)

Niet alleen moeders maar ook de institutionele omgeving kan het contact tussen kinderen en uitwonende vaders belemmeren, is de ervaring van een aantal vaders. De school maar ook het justitiële systeem bevoordeelt moeders boven vaders, zo is de ervaring van een paar uitwonenden, alhoewel er ook positieve ervaringen zijn gemeld.

Ondanks de genoemde belemmeringen blijkt dat een aantal niet bij hun (voor)kinderen wonende vaders in het onderzoek tamelijk intensief contact heeft met zijn (voor)kinderen. Sommigen voeden één of meer kinderen zelfs (grotendeels) alleen op. Landelijk is het aantal alleenstaande opvoedende vaders onder Surinamers tamelijk klein; de onderzoeksgroep is in dit opzicht wellicht dan ook atypisch, hoewel het mogelijk is dat er vaker dit soort informele arrangementen voorkomen die niet zichtbaar worden in officiële cijfers. Bij de jongere generaties zou grotere of blijvende betrokkenheid in geval van scheiding of uitwoning een meer algemeen gegeven zijn. In de groepsgesprekken kwam namelijk naar voren dat het beeld van de 'afwezige' Surinaamse vader die zich op geen enkele manier met de opvoeding bemoeit en kinderen vooral als prestigeobject beschouwt, in Nederland aan realiteitsgehalte verliest. Met name onder jongere generaties zou het 'playergedrag' weliswaar niet geheel zijn verdwenen, maar zouden mannen - ook als zij niet inwonen - vaker betrokken willen blijven bij de kinderen. De jongens in het groepsgesprek geven dan ook te kennen niet te onbezonnen het vaderschap te willen aanvaarden. Zo vertelt één van hen:

J4: *'Ik zou spijt hebben, ik zou huilen als ik bijvoorbeeld, als ik bijvoorbeeld nu hoor dat ik vader zou worden. Ik zou het erg vinden want dan is gelijk mijn jeugd verpest, zo zie ik het is, is gewoon mijn toekomst verpest, ja.'*

Int: *'Want als je vader wordt, wat zou dat dan betekenen?'*

J4: *'Ja, tot nu toe, ja nou, gewoon van ja, alle leuke dingen zijn er bijna vanaf of zo.. (..) Als niemand wil oppassen ben jij verantwoordelijk kan je niet uitgaan, jij moet op dat kind passen.'* (groeps gesprek jongens)

Overigens signaleren de jongens ook bij hun generatie dat meisjes zich soms erg onafhankelijk of afstandelijk opstellen tegenover de vaders van hun kinderen en hen weinig betrekken of toestaan om actief te vaderen.

Het versterken van vaderschap

Behoeftte aan directe ondersteuning bij de opvoeding door al bij het gezin betrokken vaders zelf is er maar beperkt in de onderzoeksgroep. De meesten praten met familie of kennissen als ze met vragen zitten over de opvoeding, of halen opvoedtips uit televisie-uitzendingen. Enkele hogeropgeleiden maken ook gebruik van schriftelijke bronnen. Ondanks de beperkte behoefte, die mogelijk kan worden toegeschreven aan het feit dat moeders meer de hoofdopvoeders zijn van de kinderen, staat een aantal vaders niet negatief tegenover uitwisseling met andere mannen over vaderschap, bijvoorbeeld in een groeps gesprek.

In de interviews is ook gesproken over de vraag hoe minder bij het gezin betrokken vaders kunnen worden ondersteund en vaderafwezigheid kan worden doorbroken. Dat dit een belangrijk thema is, ook in de ogen van vaders, blijkt uit het feit dat de meeste één of meer negatieve kanten zien van de afwezigheid van vaders in het gezin, met name als het contact helemaal is verbroken. Dit ondanks het feit dat Surinaamse vrouwen volgens een aantal vaders 'keien' zijn die het goed afkunnen zonder man. De vaders noemen samen diverse aspecten die ook in literatuur over eenouderschap als verklaringen voor negatieve effecten naar voren komen (bijv Distelbrink, 2000; Van Gelder, 2000). Een meerderheid van de vaders noemt het gemis aan warmte en liefde van vaderszijde of een speciale band tussen vader en kind bij het ontbreken van contact. Vooral in Europa, waar het tweeloudergezin meer de norm is, zou dat spelen, doordat kinderen zich er meer van bewust zijn dat zij iets missen. Ook het gebrek aan positieve mannelijke rolmodellen is een probleem, zegt een aantal, niet alleen voor jongens maar ook voor meisjes. Daarnaast worden pedagogische tekorten in eenoudergezinnen genoemd, en wel door de helft van de geïnterviewden. In eenoudergezinnen zou minder tijd en aandacht zijn voor kinderen, door de hogere taaklast voor moeders. Daarnaast speelt een rol dat moeders zonder partner in huis niemand hebben om op te kunnen terugvallen voor steun en overleg. Een aantal meent ook dat moeders minder gezag hebben over kinderen, omdat steun en controle zich moeilijk laten combineren in één persoon of kinderen nu eenmaal beter naar mannen luisteren. Met name in de puberteit en bij zo-

nen zou dat spelen. Of het eenouderschap een probleem is hangt daarmee sterk af van de vraag of het contact met de uitwonende vader in stand blijft, en of er eventueel een nieuwe (Lat-)partner is die een rol speelt in de opvoeding.

Hoe minder betrokken of afwezige vaders meer bij het gezinsleven kunnen worden betrokken, of betrokken kunnen blijven, is in twee derde van de interviews expliciet is besproken. Daarop geven vaders niet één antwoord. Een deelgroep van relatief laaggeschoolde vaders heeft het idee dat vaders die weinig betrokken zijn vaak moeilijk zijn te motiveren om over vaderschap te praten met buitenstaanders: zij zijn moeilijk te veranderen. Anderen zijn wat positiever over de slaagkansen:

Vader 1: 'Mensen naar hier, naar dit soort bijeenkomsten halen. Gewoon proberen ... Het is een kwestie van lange adem, want in de Surinaamse gemeenschap is dit nieuw. Vrouwen gaan wel, weet ik al in Suriname, naar dit soort bijeenkomsten over leven, seksualiteit enzo. Dat weet ik nog uit m'n jeugd, maar er was nooit iets voor mannen..' (..) 'Het lijkt mij heel nuttig en ook zorgen dat het beschikbaar komt, boekjes of eh handzame dingen waar mannen .. Ik denk dat het wel zou helpen hoor ..(.) Ja, nou ja, goed, je moet niet de illusie hebben dat we hier de hele gemeenschap gaan veranderen. Het is een begin.' (groepsgesprek vaders)

Over welke vorm de ondersteuning zou moeten hebben, lopen de meningen overigens uiteen. Onder andere groepsgesprekken zijn als optie voorgelegd. Dit zou volgens sommigen kunnen werken, maar dan wel in een 'gezellige' omgeving zoals een voetbalclub of een buurthuis, of in combinatie met muziek of ander vermaak. Anderen menen juist dat een meer 'formele' setting geschikter is. Enkelen leggen de nadruk op differentiatie in aanbod naar leeftijd. Sommige vaders zien minder in groepsgesprekken, maar denken wel dat mannen zich aangesproken kunnen voelen door spotjes of korte sketches over de eigen groep op de radio of de televisie of in uitgaansgelegenheden. Nationaal bekende Surinaamse vaders zouden daarbij kunnen worden ingezet als rolmodel. Belangrijk is daarbij, zo benadrukken sommigen, dat dit soort projecten vanuit de eigen gemeenschap worden geïnitieerd en dat gebruik wordt gemaakt van bestaande (bijvoorbeeld Amerikaanse) methodieken voor vaders die hun succes hebben bewezen. Wel zouden projecten volgens enkele vaders moeten worden gefinancierd door de Nederlandse overheid. Dan zouden de resultaten, met citaten van vaders zelf, ook vastgelegd moeten worden in een aansprekend boekje, aldus een vader.

Volgens sommige vaders is het, vanwege de moeizame benaderbaarheid en de gevreesde geringe bereidheid tot verandering bij mannen, beter om eerst gesprekken te organiseren voor moeders en daarin bijvoorbeeld aandacht te besteden aan het feit dat ze teveel wangedrag accepteren van mannen. De moeders in het groepsgesprek vinden eveneens dat vrouwen aangesproken moeten worden, in hun rol als opvoeder van de toekomstige generatie vaders, maar ook als poortwachters van het gezin: als zij vaders niet toestaan bij de opvoe-

ding betrokken te zijn, verandert er niets. Een minderheid van de vaders, tot slot, vindt dat jongeren de belangrijkste doelgroep vormen voor het doorbreken van bestaande patronen. Zij pleiten voor voorlichting aan jongeren (jongens en meisjes) over relaties en ouderschap, waarbij opnieuw de inzet van ervaringsdeskundigen of begeleiders uit de eigen etnische groep van belang is. De jongens die we spraken benadrukken daarbij dat het moet gaan om iemand die qua leeftijd niet te ver van ze af staat.

Discussie: Aanknopingspunten voor ondersteuning van vaderschap

Een belangrijke vraag waarop we in dit artikel ook een antwoord proberen te vinden is: hoe kan het vaderschap van Afro-Surinaamse en Antilliaanse mannen in Nederland worden versterkt? Het onderzoek dat we bespraken laat zien dat het een ingewikkeld vraagstuk betreft, doordat patronen die bijdragen aan beperkte betrokkenheid van vaders een lange historie hebben, door zowel vaders als moeders kunnen worden versterkt en niet gemakkelijk om te buigen zullen zijn. Wel lijkt het van belang de discussie hierover in de betreffende gemeenschappen te (blijven) voeren en naar manieren te zoeken om vaders zo aan te spreken dat zij gemotiveerd raken om meer bij het gezin betrokken te zijn. Meer onderzoek naar wat vaders in de genoemde groepen wél doen en naar hoe zij aankijken tegen vaderschap, zoals het onderzoek dat hier is gepresenteerd, kan ook helpen een proces van meer positieve beeldvorming op gang te brengen. Het is aan te bevelen dat een dergelijk onderzoek ook plaatsvindt onder Antilliaanse vaders. Tot nu toe heeft onderzoek in deze groepering zich vooral gericht op moeders. Uit een overzicht van het betreffende onderzoek is overigens wel duidelijk geworden dat juist veel alleenstaande Antilliaanse moeders het in de opvoeding vermoedelijk zwaarder dan Surinaamse moeders hebben door de zwakke sociaal-economische positie die velen van hen innemen in Nederland, de beperkte netwerken waarop zij kunnen terugvallen en het hogere aandeel tienermoeders onder hen (Distelbrink en Pels, 2009).

Om meer zicht te krijgen op hoe ondersteuning feitelijk vorm te geven, is voor dit artikel gezocht naar beschrijvingen van projecten gericht op mannen uit deze groepen. Het beeld dat oprijst is dat er wel enig aanbod is ontwikkeld voor met name Antilliaanse mannen, maar details over de inhoud, werkwijzen en achtergronden zijn moeilijk te vinden. Daarbij zal een rol spelen dat projecten gericht op ondersteuning van migrantenouders vaak maar tijdelijk zijn, en na een korte periode van uitvoering weer stoppen (bijv. Pels en de Gruijter, 2009). De gevonden vaderprojecten lijken ook niet zelden tamelijk los van structuren gericht op ondersteuning van ouders zoals het huidige CJG te opereren, wat overigens in bredere zin geldt voor migranteninitiatieven. Andersom maken reguliere instellingen voor opvoedingsondersteuning niet altijd gebruik van netwerken in de eigen gemeenschappen om vaders en moeders goed te bereiken (bijv. Distelbrink, 2009).

Uit een korte inventarisatie van literatuur over vaderprojecten gericht op migrantengroepen van JSO (2005) komt het belang van apart aanbod voor vaders en een specifieke benadering van vaders (bijvoorbeeld meer gericht op toekomst van kinderen dan op dagelijkse opvoedvragen) naar voren. Onduidelijk is in hoeverre deze bevindingen ook gelden voor Antilliaanse en Caribische mannen en voor uitwonende vaders. Het advies van JSO om vaderactiviteiten doelgericht te laten zijn en goed aan te sluiten bij de culturele achtergrond van vaders lijkt ons in elk geval van belang, zeker voor uitwonende vaders, evenals het rekening houden met werktijden van vaders. Dat geldt ook in de reguliere opvoedondersteuning. De inzet van rolmodellen of moderators uit eigen kring bij aanbod aan vaders lijkt ons daarbij aan te bevelen, gezien de gevoeligheid van het thema van afwezige vaders en gespannen verhoudingen die er kunnen zijn tussen mannen en vrouwen en die bijdragen aan het in stand houden van patronen.

Voor reguliere instellingen die vaders willen bereiken en ondersteunen, is het van belang rekening te houden met onbekendheid met voorzieningen of wantrouwen ten aanzien van professionele hulp die in verschillende migrantengroepen kan spelen, zowel bij moeders als vaders (bijv. Distelbrink e.a., 2005). Daarbij komt: het reguliere aanbod aan opvoedingsondersteuning is sterk gericht op moeders, wordt aangeboden door vrouwen en kan daarom mannen minder aanspreken. Bij moeders beproefde 'outreaching' methoden van werking via ouderkamers op scholen leveren naar verwachting ook minder contact met vaders op. Dit geldt nog sterker als het uitwonende vaders betreft. Om hen te bereiken moeten andere en minder voor de hand liggende kanalen zoals wellicht voetbalclubs, of specifieke media die hen wel bereiken worden ingezet.

Recent zijn er enkele initiatieven gericht op de ondersteuning van vaderschap in Caribische groepen gestart die in de nabije toekomst mogelijk interessante informatie kunnen opleveren over wat werkt (en wat niet) voor de ondersteuning van Afro-Caribische vaders. Stadsdeel Zuidoost, met een grote populatie Surinaamse en Antilliaanse inwoners, investeert op dit moment in het versterken van vaderschap bij deze groepen via het programma 'Vader zijn, man worden'. Een drietal projecten wordt gefinancierd, gericht op het versterken van (toekomstig) vaderschap in het stadsdeel: een groepstraining voor Antilliaanse vaders, een project voor laagopgeleide jongens waarin zij onder andere reflecteren op hun toekomstig vaderschap en een project voor Surinaamse vaders en moeders, waarin onderlinge harmonie in relaties een belangrijk onderwerp betreft. In de breedte is de doelstelling van de verschillende projecten in Zuidoost dat deelnemers beter sturing kunnen geven aan hun eigen leven (en dat van hun kinderen). Specifieke doelstellingen van de projecten zijn onder andere: bewustwording van de belangrijke en specifieke rol van vaders, het vergroten van de betrokkenheid van vaders en moeders bij hun kinderen en meer maatschappelijke participatie van vaders. Tevens is een doel van het stadsdeel dat professionals in hun reguliere programma's meer aandacht gaan besteden aan de rol van vaders. Een ander initiatief dat vermeldenswaard is, betreft het al kort genoemde

Amsterdamse project Vitamine V(ader) dat positief vaderschap wil versterken door onder andere openbare ronde tafel gesprekken met vaders en mannen in buurthuizen of andere locaties dichtbij de doelgroep. Dit project won vorig jaar de in de inleiding genoemde Vaderdagtrofee. Hoewel dit project zich richt op vaders van verschillende culturele achtergronden, krijgen Caribische vaders specifiek aandacht. Het initiatief is vanuit deze doelgroepen opgezet en enkele bijeenkomsten hebben plaatsgevonden in Zuidoost. Uit de verslagen van de eerste gesprekken die Vitamine V ten behoeve van dit artikel ter beschikking stelde blijkt dat de deelnemers onderschrijven hoe belangrijk het is om een betrokken vader te zijn voor de evenwichtige ontwikkeling van kinderen. Om patronen te doorbreken moeten én vrouwen én mannen zich anders gaan gedragen, denken mannen zelf. Vrouwen moeten kinderen een positiever beeld van mannen geven en vaders toelaten in het leven van kinderen, maar mannen moeten ook als man zelf verantwoordelijkheid nemen voor vaderschap en vrouwen meer respecteren. Enkele citaten uit de ronde tafel gesprekken illustreren dit:

'Vaderschap is geen playstation. Je kunt het niet uitzetten en die joystick aan de kant zetten. Je bent vader of niet.'

'Ik ben trots op mijn moeder, ze heeft me alles geleerd, maar ze heeft me wel tegen mijn vader opgezet, dat is ook een kant van het verhaal.'

Het is nog te vroeg om iets te kunnen zeggen over de resultaten van de verschillende projecten. De projecten lopen op dit moment nog en zijn nog niet geëvalueerd. De auteurs van dit artikel onderzoeken de komende periode vanuit het samenwerkingsverband Kenniswerkplaats Tienplus (www.kenniswerkplaats-tienplus.nl) wat ze kunnen bijdragen aan de versterking van vaderschap, en wat er nodig is om vaderschap ook meer structureel in de stad te ondersteunen.⁵ In elk geval lijkt bij de genoemde projecten voldaan te zijn aan een aantal randvoorwaarden die we in het bovenstaande al noemden: er wordt rekening gehouden met de etnische achtergrond van de deelnemers, er is ruimte voor uitwisseling, er worden verschillende (doe-) activiteiten aangeboden en de projecten komen voor een deel voort uit initiatieven 'van onderop'. De toekomst moet uitwijzen hoe het aanbod aansluit bij de behoeften van de doelgroepen. Ook de werving, de continuering en de aansluiting bij het bestaande aanbod wordt met interesse gevolgd.

Noten

- 1 De Vaderspecial van het blad *J/M* voor ouders is in mei 2010 verspreid bij het tijdschrift *Voetbal International*. De Vaderdagtrofee is een initiatief van het Vaderkenniscentrum in samenwerking met de Universiteit van Amsterdam en ikvader.nl. De prijs wordt jaarlijks op Vaderdag uitgereikt aan personen of organisaties die zich bijzonder hebben onderscheiden op het terrein van vaderschap.

- 2 In dit artikel spreken we afwisselend van Afro-Surinaamse en Antilliaanse vaders en Afro-Caribische vaders om de verzamelcategorie Antilliaanse (inclusief Arubaanse) en Surinaamse vaders met een Afro- of Creoolse achtergrond aan te duiden. Deze vaders hebben veel gemeen, en onderscheiden zich van bijvoorbeeld Hindostaans-Surinaamse vaders (bijv. Distelbrink, 2005).
- 3 Wij bedanken dhr. Waldy Neijhorst van Vitamine V voor het meelezen en becommentariëren van dit artikel.
- 4 'Father involvement' wordt in de geciteerde studies verschillende geoperationaliseerd, namelijk als a) tijd die samen wordt doorgebracht b) de kwaliteit van de relatie met het kind c) de mate van betrokkenheid bij de opvoeding of d) een combinatie van deze drie.
- 5 De Kenniswerkplaats wordt gefinancierd door ZonMw, programma Diversiteit in het Jeugdbeleid.

Abstract

A father is absent in half of the Surinamese and Antillean families in the Netherlands. This article discusses the background and possible effects of this absence and the way in which fathers from these groups perceive themselves in their roles as fathers and how they assess the high rate of absence of fathers. Afro-Surinamese fathers are the focus of this article. An important question in this article is how to strengthen fatherhood in Afro-Caribbean families. Some recent initiatives to strengthen fatherhood in Amsterdam will be mentioned.

Referenties

- Distelbrink, M. (2005). Creools-Surinaamse vaders: vaderen in en buiten het gezin. In: Distelbrink, M., Geense, P., & Pels, T. (red.), *Diversiteit in vaderschap. Chinese, Creools-Surinaamse en Marokkaanse vaders in Nederland*. (pp. 121-210). Assen: Koninklijke Van Gorcum.
- Distelbrink, M., Geense, P. & Pels, T. (2005) (red.), *Diversiteit in vaderschap. Chinese, Creools-Surinaamse en Marokkaanse vaders in Nederland*. Assen: Koninklijke Van Gorcum.
- Distelbrink, M. & Hooghiemstra, E. (2005). *Allochtone gezinnen: Feiten en cijfers*. Den Haag: Nederlandse Gezinsraad.
- Distelbrink, M.J., (2000). *Opvoeden zonder man. De opvoeding en ontwikkeling in Creools-Surinaamse een- en tweoudergezinnen in Nederland*. Assen: Van Gorcum (proefschrift EUR).
- Distelbrink, M., & Pels, T. (2008). Deel IVa: Aandachtspunten voor preventie van marginalisering van Antillianen (Aanvulling op Cahier 2008-4). In D. Brons, N. Hilhorst, & F. Willemsse (red.), WODC *Cahier 2008-4 (supplement): Het kennisfundament ten behoeve van de aanpak van criminele Marokkaanse jongeren* (pp. 3-22). Den Haag: Ministerie van Justitie / WODC.
- Distelbrink, M. (met medewerking van Essayah, O., & Tan, S.) (2009). *Ondersteuning van opvoeders in Amsterdam-Noord, Slotervaart en Zuidoost: Beleid, praktijk en migrantenorganisaties: Inventarisatie voor Kenniswerkplaats Tienplus*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Dijke, A. van, Hulst, H. van, & Terpstra, L. (1990). *Mama Soltera. De positie van 'alleenstaande' Curaçaose en Arubaanse moeders in Nederland*. Den Haag: Warray.
- Gelder, K. van (2000). *'Mamma, is het waar?'* *Positieve en negatieve aspecten van het leven in één-ouder - gezinnen*. Proefschrift Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

- Gruijter, M. de, Pels, T. en Tan, S. (2009). *De Frontlinie versterken. Vernieuwende initiatieven in het voorportaal van de jeugdzorg*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- JSO (2005). *Samenvatting literatuuronderzoek. Vaders doen mee. Project opvoedingsondersteuning aan vaders*. JSO expertisecentrum voor jeugd, samenleving en opvoeding.
- FIRA (2007). *The effects of Father Involvement: An Updated Research Summary of Evidence Inventory*. University of Guelph: Centre for Families, Work & Well-Being.
- Ministerie VROM, directie Wonen, Wijken en Integratie (2010). *Antilliaans-Nederlandse moeders in beeld. Wegwijzer voor en door gemeenten*. Den Haag: Ministerie van VROM.
- Motivaction (2010). *Zelfbeeld en sociale mobiliteit van 'zwarte' mannen. Een kwantitatief onderzoek onder Surinaamse en Antilliaanse mannen*. Utrecht: Forum, april 2010.
- Ostiana, G.D. (2007). *Antilliaanse risicjongeren in Nederland. De rol van opvoeding bij meervoudige problematiek*. Amsterdam: UvA (afstudeerscriptie)
- San, M. van (1998). *Stelen en steken. Delinquent gedrag van Curaçaose jongens in Nederland*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Schwartz S & Finley, G.E. (2005). Fathering in intact and divorced families: ethnic differences in retrospective reports. In: *Journal of Marriage and Family*. Vol. 67, pp. 207-215.
- Tavecchio, L.W.C. (2007). Vaders blijven vaders, ook al wonen ze niet thuis. In: *Kind en adolescent review: een selectie uit de internationale onderzoeksliteratuur*. Jrg. 14, Nr. 1, pp. 121-123.
- Tavecchio, L.W.C. (2005). Racial-etnische verschillen in de betrokkenheid van niet-thuiswonende vaders. In: *Kind en adolescent review: een selectie uit de internationale onderzoeksliteratuur*. Jrg. 12, Nr. 3, pp. 364-366.
- Terborg, J. (2002). *Liefde en conflict. Seksualiteit en gender in de Afro-Surinaamse familie*. Proefschrift Amsterdam.
- Vedder, P. (1998). Antilliaanse vaders. In Boer, F., Dekovic, M., Rispens, J. en Smid, G.A. (red). *Vaders. Speciale uitgave van Kind en Adolescent. Tijdschrift voor pedagogiek, psychiatrie en psychologie*, 19, 148-153.